

تاریخ تحلیلی صدر اسلام

تألیف: بهمن خویی زاده

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج

انتشارات سرافراز

چاپ اول ۱۳۸۴

خوبی زاده، بهمن
تاریخ تحلیلی صدر اسلام / تالیف بهمن خوبی زاده. -- کرج: سرافراز، ۱۳۸۴.
۲۴۲ ص: مصور، نقشه.

ISBN 964-8770-21-2

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.
کتابنامه: ص. ۲۲۹-۲۳۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

۱. اسلام -- تاریخ -- از آغاز تا ۴۱ ق. ۲. محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از
هجرت - ۱۱ ق. ۳. علی بن ابی طالب (ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق.
۴. عربستان -- تاریخ. الف. عنوان.

۲۹۷/۹۱۲

۸۱۶ ت ۹۴/خ BP

۴۵۱۰۳-۸۴م

کتابخانه ملی ایران

سرافراز

نشر سرافراز

تاریخ تحلیلی صدر اسلام

تألیف: بهمن خوبی زاده

ناشر: سرافراز

ویراستار: شهروز جمالی

بازخوانی نهایی: سید سعید روحانی

شمارگان: ۲۲۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول

چاپ: پایا کرج

قیمت: ۱۵۰۰ تومان

کلیه حق و حقوق برای انتشارات سرافراز محفوظ می باشد.

مرکز بخش:

کرج، رجائی شهر، بلوار مؤذن شرقی، پلاک ۳۲. فروشگاه بزرگ کتاب دانشگاهی خوارزمی

انتشارات سرافراز تلفن: ۴۴۲۱۵۹۵ - ۴۴۴۳۶۹۶ - ۴۴۴۳۷۱۴ فکس ۴۴۴۳۶۹۸

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	آغاز سخن
۹	فصل اول: مباحث مقدماتی تاریخ
	الف) ماهیت تاریخ ۹، معنای اصطلاحی تاریخ ۲۰۹) موضوع و فایده‌ی تاریخ ۹، اهمیت مطالعه‌ی تاریخ پیامبر(ص) و معصومین(ع) ۱۱، تحریف در سیره نویسی ۱۱، نظر قرآن به تاریخ ۱۲، ۳) علوم مربوط به تاریخ و روش نگارش آن ۱۳، الف) تاریخ نقلی ۱۳، ب) تاریخ تحلیلی ۱۳، ج) فلسفه‌ی تاریخ ۱۴، د) مکانیسم تاریخ ۱۶، ۱) نظریه‌ی اقتصادی ۲۰۱۶) نظریه‌ی تهاجم و تدافع ۳۰۱۶) نظریه‌ی جغرافیایی ۱۶، ۴) نظریه‌ی نژادی ۱۷، ۵) نظریه‌ی نواخ ۱۷، ۶) نظریه‌ی غریزه‌ی برتری‌جویی ۱۷، ۷) نظریه‌ی مشیت الهی ۱۷، ۸) سایر نظریه‌ها ۱۷، ب) آشنایی مختصر با برخی از مورخان مشهور اسلامی ۱۸، ۱) نگارش تاریخ در بین مسلمانان ۱۸، ۲) تحول تاریخ نویسی ۱۸، وظایف و شروط مورخ ۱۹۰۴) برخی از مورخان اسلامی ۱۹، محمدبن اسحق ۱۹، ابو مخنف ۱۹، محمدبن سعد ۲۰، احمد بن یحیی بلاذری ۲۰، یعقوبی ۲۰، طبری ۲۰، احمد بن اعثم کوفی ۲۱، مسعودی ۲۱، ابن اثیر ۲۱، ابن خلدون ۲۱، ۵) برخی از مورخين اسلامی معاصر ۲۱، ج) خاورشناسان و ارزیابی کار آنان ۲۲.
۲۵	فصل دوم: جهان در آستانه‌ی بعثت
	اوضاع جزیره العرب عربستان ۲۶، الف) اوضاع طبیعی(حدود، کوه، تقسیم بندی جغرافیایی و آب و هوا ۲۶، ب) اوضاع انسانی ۲۹، بیابانگردی ۲۹، شهرنشینی ۳۲، نسب عرب ۳۴، الف) عرب باند ۳۴، ب) عرب قحطانی ۳۴، ج) عرب عدنانی ۳۴، دولت‌ها ۳۴، الف) دولت‌های جنوبی ۳۴، دولت معین ۳۵، دولت قتیان ۳۵، دولت حضرموت ۳۵، دولت سبأ ۳۵، حمیریان ۳۶، ب) دولت‌های شمالی ۳۷، نبطیان ۳۷، تدمر یا پالمیرا ۳۸، ج) دولت‌هایی که در سر راه

بازرگانی جنوب به شمال تشکیل شد ۳۸، لخمیان ۳۸، غسانیان ۳۸، کِنده ۳۹، اهمیت و موقعیت مکه ۴۱، کعبه ۴۱، سلطه‌ی قریش بر مکه ۴۲، (۲) اوضاع فرهنگی-دینی ۴۳، دوره‌ی جاهلیت ۴۳، خرافه گرایی ۴۵، جایگاه زن ۴۶، زنده به گور کردن دختران ۴۸، علوم و ادبیات ۴۸، قانون ۵۰، دین و اعتقادات (بت پرستی) ۵۰، راز بت پرستی ۵۱، پرستش اجرام آسمانی ۵۲، حنفا ۵۲، اعتقاد به الله ۵۲، یهودیت و مسحیت ۵۳، اعتقاد به خواب، جادو، روح و جن ۵۳، اهمیت و اعتبار این عقاید در بین عرب جاهلی ۵۳، (۳) اوضاع اقتصادی و معاشی ۵۴، گله داری ۵۴، کشاورزی ۵۴، تجارت ۵۴، غارتگری ۵۵، نیاز مکه به یک تحول اجتماعی-اقتصادی ۵۶، (۲) وضعیت امپراتوری ایران و روم ۵۶.

۶۱

فصل سوم: زندگی و سیره‌ی پیامبر (ص) پیش از هجرت

کودکی و جوانی محمد (ص) ۶۲، سفر اول محمد (ص) به شام ۶۵، روزگار شبانی و تجارت ۶۵، حلف الفضول ۶۶، شخصیت رفتاری محمد (ص) در کودکی و جوانی ۶۷، ازدواج با خدیجه ۶۷، نصب حجر الاسود ۶۸، بعثت ۷۰، آغاز وحی ۷۰، آغاز دعوت و مراحل آن ۷۳، الف) دعوت سری و پنهانی ۷۳، نخستین ایمان آورندگان ۷۳، روش تبلیغی پیامبر (ص) در دعوت پنهانی ۷۴، ب) دعوت خویشاوندان ۷۵، توأم بودن نبوت و امامت ۷۶، ج) دعوت همگانی ۷۶، واکنش قریش به پیامبر (ص) و آیین جدید ۷۷، راز مخالفت اشراف قریش ۷۸، گروه مسلمانان اولیه ۷۹، اسلام آوردن حمزه بن عبدالمطلب ۸۰، معارضه‌ی قریش برای کشتادن پیامبر (ص) و تازه مسلمانان به سازش و تسلیم ۸۱، (۱) تمسخر و استهزاء ۸۱، (۲) آزادی‌های روانی و تهمت‌های ناروا ۸۱، (۳) شکنجه و آزار نو مسلمانان ۸۲، (۴) اندیشه‌ی مقابله با قرآن ۸۲، (۵) تطمیع ۸۳، مهاجرت به حبشه ۸۴، اسلام آوردن عمر بن خطاب ۸۵، طرح محاصره‌ی اقتصادی-اجتماعی بنی‌هاشم ۸۵، وفات ابوطالب و خدیجه (س) سال حزن و اندوه ۸۷، رخداد اسراء و معراج ۸۷، موقعیت پیامبر (ص) پس از وفات ابی طالب ۸۸، دعوت در خارج از مکه (سفر به طائف) ۸۹، مقدمات مهاجرت به یثرب (مدینه) ۸۹، طرح قتل پیامبر (ص) ۹۲.

۹۵

فصل چهارم: زندگی و سیره‌ی پیامبر (ص) پس از هجرت به یثرب (مدینه)

آغاز حیات سیاسی اسلام و اقدامات پیامبر (ص) برای تشکیل دولت اسلامی ۹۶، دیباچه‌ای بر هجرت ۹۶، آغاز هجرت ۹۷، ساختمان مسجد ۱۰۰، پیمان عمومی (نخستین قانون اساسی اسلامی) ۱۰۰، ایجاد برادری میان مهاجر و انصار (عقد مؤاخات) ۱۰۳، تشکیل حکومت اسلامی (بر اساس دین) ۱۰۳، ویژگی‌های حکومتی رسول الله (ص) ۱۰۴، تغییر قیله ۱۰۵، وجوب روزه در ماه رمضان و اجرای مراسم عید قربان ۱۰۶، اقدامات پیامبر (ص) در جهت نگهداری نظام و نحوه‌ی برخورد با مخالفان ۱۰۸، اسلام، جنگ و صلح ۱۰۸.

جریان‌های معارض با پیامبر(ص) در مدینه(۱، ۱۱۰)، منافقان(۲، ۱۱۰)، یهودیان(۱۱۱، ۳) قبایل نیمه وحشی اطراف مدینه(۱۱۲، ۴) مشرکان مکه(۱۱۳، جنگ بدر(۱۱۳، درگیری با یهود بنی قینقاع(۱۱۶، جنگ احد(۱۱۶، سرتی‌ی ابوسلمه(۱۱۹، حادثه رجیع(۱۱۹، حادثه‌ی بئر معونه(۱۱۹، غزوه با یهود بنی‌نضیر(۱۱۹، حکم تحریم خمر(شراب)(۱۲۰، آموزش زبان سریانی(۱۲۰، غزوه‌ی خندق(احزاب)(۱۲۰، نتیجه‌ی جنگ خندق(۱۲۲، درگیری با یهود بنی قریظه(۱۲۴، صلح حدیبیه(پیروزی آشکار)(۱۲۴، تحلیل پیمان حدیبیه(۱۲۵، پیمان و روابط داخلی و خارجی پیامبر(ص)(۱۲۶، دعوت از پادشاه ایران(۱۲۷، دعوت از امپراتور روم(۱۳۰، تسخیر آخرین سنگر یهودیان حجاز(خیبر)(۱۳۰، فدک(۱۳۰، بازگشت جعفر بن ابی طالب از حبشه(۱۳۱، سفر حج(عمره القضاء)(۱۳۱، اسلام آوردن دو تن از مخالفان اسلام(۱۳۱، سرتی‌ی مؤنه(۱۳۲، محمد(ص) فاتح مکه(۱۳۲، پیامبر(ص) با خویشاوندانشان سخن می‌گوید(۱۳۴، نتیجه‌ی فتح مکه(۱۳۴، غزوه‌ی تبوک(۱۳۶، توطئه‌ی قتل پیامبر(ص)(۱۳۶، تخریب مسجد ضرار(۱۳۷، ورود نمایندگان ثقیف برای قبول اسلام(۱۳۷، ورود وفود قبایل و امرای عرب به مدینه(۱۳۷، اعلام برائت از مشرکان(۱۳۷، رخداد مباحله(۱۳۸، مسلمان شدن ایرانیان ساکن یمن(۱۳۹، حجه الوداع، واپسین حج رسول الله(۱۳۹، منزل جُحفه(رخداد غدیر خم)(۱۴۰، بیماری و وفات پیامبر(ص)(۱۴۱، طلب آمرزش برای اهل بقیع(۱۴۳، انگیزه‌ی نوشتن وصیت نامه(۱۴۴، آخرین نماز پیامبر(ص) و وفات حضرت(۱۴۴، نگاهی به سیره‌ی عملی پیامبر(ص) در ساختار جامعه‌ی توحیدی(۱۴۶، ایجاد جامعه‌ی توحیدی(۱۴۶، سیره‌ی اخلاقی(۱۴۷، سیره‌ی اقتصادی و معیشتی(۱۴۸، سیره‌ی نظامی(۱۴۹).

شکل‌گیری سقیفه(انتخاب خلیفه)(۱۵۱، جناح انصار(۱۵۲، جناح مهاجران(۱۵۳، جناح حامیان علی(ع)(۱۵۶، مهم‌ترین اقدامات سیاسی و نظامی دوران خلفا(۱۵۸، الف)اقدامات ابوبکر در دوران خلافت(۱۵۸، اسلام در ایران(۱۶۰، کارگزاران ابوبکر(۱۶۱، ب)خلافت عمر بن خطاب(۱۶۳، ادامه‌ی فتوحات اعزام لشکر به ایران و مرزهای روم شرقی(۱۶۳، اندیشه‌های عمر(۱۶۶، راز قتل عمر(۱۶۸، کارگزاران عمر(۱۶۹، عوامل پیروزی مسلمانان در شرق و شمال و غرب(۱۷۰، دیدگاه اول(۱۷۰، دیدگاه دوم(۱۷۱، ج)خلافت عثمان بن عفان(۱۷۳، علل شرکت علی(ع) در شورا(۱۷۵، اقدامات عثمان(۱۷۵، اعزام لشکر(۱۷۶، یکی کردن مصحف‌ها(تدوین قرآن)(۱۷۶، شورش مسلمانان علیه عثمان و علل آن(۱۷۶، انجام بدعت‌های دینی(۱۷۶، واگذاری فرمانداری شهرها به افرادی از خاندان بنی‌امیه(۱۷۷، بذل و بخشش اموال دولتی به افراد خاندان بنی‌امیه(۱۷۸، ایجاد شکاف

میان غنی و فقیر ۱۷۸، اعتراض مسلمانان به عملکردهای نادرست عثمان ۱۷۹، خصوصیات اخلاقی عثمان ۱۸۰.

فصل ششم: زندگانی امیر المؤمنین علی(ع)

۱۸۱

الف) علی(ع) از تولد تا رحلت پیامبر(ص) ۱۸۳، ب) علی(ع) از رحلت پیامبر(ص) تا خلافت ۱۸۳، علل سکوت امام علی(ع) ۱۸۵، کوشش های علی(ع) در راه حفظ و حراست از سنت های اسلامی ۱۸۶، علی(ع) و خلفا ۱۸۷، انتقاد از خلفای سه گانه ۱۸۸، ج) علی(ع) از خلافت تا شهادت ۱۸۹، روش حکومتی علی(ع) ۱۹۲، نبردهای سه گانه ۱۹۳، ۱) جنگ جمل یا نبرد با ناکشین ۱۹۳، انتقال مرکز خلافت از مدینه به کوفه ۱۹۴، ۲) جنگ صفین یا نبرد با قاسطین ۱۹۵، ۳) جنگ نهروان یا نبرد با مارقین ۱۹۶، علی(ع) پس از کارخوارج ۱۹۷، هویت فرا زمانی و فرامکانی علی(ع) ۱۹۸.

فصل هفتم: مواضع سیاسی امام حسن(ع) و امام حسین(ع)

۲۰۷

مقایسه‌ی موقعیت امام حسن(ع) با موقعیت امام حسین(ع) ۲۰۸، زندگانی امام حسن مجتبی(ع) ۲۰۹، آغاز خلافت امام حسن(ع) ۲۱۰، صلح با معاویه ۲۱۰، مفاد صلحنامه ۲۱۱، ابعاد سیاسی و فلسفی صلح نامه ۲۱۱، وجود نکات قابل تأویل در قرار نامه‌ی صلح ۲۱۲، معاویه پس از صلح ۲۱۳، عزیمت امام به مدینه ۲۱۴، شخصیت امام حسن(ع) ۲۱۴، زندگانی امام حسین(ع) ۲۱۷، تغییر اوضاع سیاسی در زمان حسین(ع) ۲۱۷، عزیمت امام حسین(ع) به مکه ۲۱۸، اعزام سفیر حسین(ع) به کوفه ۲۱۹، حرکت امام حسین(ع) به سوی عراق ۲۲۰، راز مخالفت و قیام حسین(ع) ۲۲۱، عزیمت به کوفه ۲۲۲، شب عاشورا ۲۲۲، شهادت امام حسین(ع) ۲۲۳، آثار شهادت امام حسین(ع) ۲۲۴، Abstract ۲۳۰، منابع و مأخذ ۲۳۶.

آغاز سخن

با یاد نام خدا و سلام بر محمد(ص) و آل پاکش

از سده‌های نخست اسلام، حیات رسول الله(ص) به صورت مبحثی مستقل مورد توجه محققان واقع شده است و بنا به همین توجه و نیز ضرورت مطالعات اسلامی بود که تألیفات و پژوهش‌های مستندی به رشته‌ی تحریر درآمد. در این پژوهش‌ها، مطالعات و مشاهدات مؤلفان سیر تکاملی پیدا کرد، لذا تألیفاتی را نمی‌بینیم که از آرا و اسناد متقدمان خود بهره‌مند نباشند.

تطور این سیر به خصوص پس از رحلت رسول خدا(ص) رو به تکامل نهاد و همیشه سعی می‌شد تا ضمن توصیف سیمای حیات اسلامی، آن را با دیرینه‌ی تاریخی و آرا و اسناد گذشته سنجیده و مورد مطابقت قرار دهند، به نحوی که آثار مذکور به صورت یک مجموعه‌ی زنجیره‌ای جلوه‌گر است.

این کتاب نیز به نوبه‌ی خود در پی شناخت گوشه‌هایی از تاریخ به هم پیوسته‌ی اسلام و پیامبر(ص) است. بی‌تردید حرکت اسلامی برخلاف تمام حرکت‌های دینی، اجتماعی و سیاسی دیگر، ویژگی‌هایی خاص داشته که آن را از سایر حرکت‌ها و جنبش‌ها ممتاز کرده است.

همین ویژگی‌هاست که هر خواننده را به مطالعه‌ی حوادث پرماجرای اسلام فرا می‌خواند و او را به تحلیل و تدبیر می‌کشانند تا درسی فراگیرد.

آری دغدغه‌ی امروز این است که نسل جوان ما از تاریخ اسلام و حوادث دین خود اطلاع دقیقی نداشته باشد، زیرا جریانات تاریخ اسلام به خاطر همان اهمیت ویژه‌ای که در جهان داشته، بیشتر مورد تاخت و تاز دشمنان بوده است، و یا تحریفاتی که در آن به عمل آمده، سبب شده تا نسل جوان ما از برخی از واقعیت‌های تاریخی دین خود و رسول گرامی آن، آگاهی دقیقی نداشته باشد و یا مطالب تحریف شده‌ی آن را دریافت کند.

پس می‌باید با انتشار تاریخ اسلام و تحلیل صحیح آن، ذهن جوانان عزیز خود و هر خواننده‌ای را به سوی درک حقیقت اسلام بکشانیم به ویژه جوان عصر حاضر که در راه کسب آزادی و حقیقت، سری پر شور دارد و برای ساختن شخصیت خویش به دنبال الگو می‌گردد. بنابراین ما باید شخصیت‌های اسلامی - تاریخی خود را به آنها معرفی کنیم و با زندگانی پر خیر و برکت آنان آشنا سازیم تا چراغی روشن فراراه آینده‌ی ایشان باشد. ان شاء الله

هدف از فراهم آوردن این مجموعه با عنوان «تاریخ تحلیلی صدر اسلام» رفع نیاز دانشجویان عزیز علاقه‌مند به درس تاریخ اسلام است که با توجه به سر فصل جدید مرکز

برنامه‌ریزی و تدوین متون درسی، برای درس عمومی تاریخ اسلام، در هفت فصل تهیه شده است.

فصل اول، شامل بحث مقدماتی درباره‌ی تاریخ و فلسفه و فواید آن، نظر قرآن به تاریخ و معرفی مورخان و جریان خاورشناسی می‌باشد.

فصل دوم کتاب با عنوان جهان در آستانه‌ی بعثت به بررسی اوضاع شبه جزیره عربستان و ایران و روم می‌پردازد.

فصل سوم نیز تاریخ زندگی و سیره‌ی پیامبر(ص) را پیش از هجرت بازگو می‌کند. گفتمان فصل چهارم، درباره‌ی تاریخ زندگی و سیره‌ی رسول اکرم(ص) پس از هجرت تا وفات آن حضرت می‌باشد.

فصل پنجم کتاب، به شرح تاریخ خلافت با پرداخت به ماجرای سقیفه و اقدامات سیاسی- نظامی دوران خلفا می‌پردازد.

فصل ششم به تاریخ زندگی علی(ع) اختصاص دارد که حوادث زندگانی امام را از تولد تا شهادت تحلیل می‌نماید.

بر این اساس فصل هفتم، آخرین فصل کتاب، تاریخ زندگی امام حسن(ع) و امام حسین(ع) را نقل و با بررسی زمینه‌ها و پیامدهای قیام امام حسین(ع) نهضت کربلا را توصیف می‌کند.

در نگارش این مجموعه، از آثار علمی و بسیار ارزشمند استادان محترم و بزرگوار چون: حضرت آیت‌الله محمدهادی معرفت، آیت‌الله استاد سبحانی، زنده‌یاد دکتر آیتی، دکتر علی‌اکبر فیاض، دکتر سیدجعفر شهیدی، استاد بزرگوار علی دوانی، استاد رسول جعفریان و استاد مهدی پیشوایی و استاد غلامی بهره‌ی بسیاری برده شده است، هم چنین از منابع تاریخی دیگری که در فهرست منابع، نام آنها ذکر شده است بهره‌ها برده شده است. از استادان محترم و اندیشه مند آقایان: محمد نصیری(استفاده از آثار ایشان)، دکتر برهانی فر، دکتر سید غنی افتخاری، حجت الاسلام خانقلی همدانی، برهان لیموده‌ی، سلیمی، فرهاد ترابی، آخوندی، دکتر کیوان لؤلویی و سرکار خانم مظاهری که با ابراز نظر عالمانه‌ی خودشان، این جانب را در امر تهیه‌ی مطالب کتاب یاری کرده‌اند، صمیمانه تشکر و سپاسگزارم. از آقای شهروز جمالی که ویرایش کتاب را به عهده داشتند ممنوم. و نیز از آقای سید سعید روحانی که بازخوانی نهایی مجموعه را به دقت انجام داده، تشکر می‌کنم. در خاتمه از خدای قادر و توانا می‌خواهم که همه‌ی ما را از لغزش و خطا محفوظ بدارد و به ما توفیق خدمت به علم و اسلام عزیز عنایت بفرماید. ان شاءالله.

بهمن خویی‌زاده
زمستان ۱۳۸۴